

KODNO PREKLAPLJANJE V LUČI JEZIKOVNIH IDEOLOGIJ GOVORCEV V SLOVENSKI ISTRI

Izvirni znanstveni članek | 1.01
Datum prejema: 10. 6. 2019

Izvleček: Na podlagi izbranih primerov kodnega preklapljanja in jezikovnih ideologij v urbanem okolju slovenske Istre avtorica skuša predstaviti in pojasniti sociolingvistične strategije, ki jih govorci uporabljajo situacijsko in ideološko, da bi ohranili ali zabrisali družbeno-kulturne ločnice med jeziki, skupnostmi in identitetami. Avtorica se osredotoča na jezikovne ideologije kot raziskovalno polje in jih uporablja tudi kot teoretično in analitično orodje, s katerim raziskuje metapragmatično zavest govorcev in jezikovno rabo.

Ključne besede: govorne prakse, kodno preklapljanje, jezikovne ideologije, jezikovni stik, slovenska Istra

Abstract: Based on selected examples of code-switching, and language ideologies in the urban area of the region of Slovene Istria the author attempts to present and elucidate the sociolinguistic strategies that speakers use situationally and ideologically in order to maintain or blur socio-cultural boundaries and boundaries between communities and identities. The author focuses on language ideologies as field of inquiry and as a theoretical and analytical tool with which she explores the speakers' metapragmatic awareness and language use.

Keywords: speech practices, code-switching, language ideologies, language contact, Slovene Istria

Uvod

Mesta slovenske Istre so zaradi zgodovinskih, družbenih, političnih in ekonomskih procesov jezikovno heterogena območja (med)jezikovnih stikov. Večkratna menjava oblasti, državnih tvorb in političnoupravnih ureditev, migracije, hitre in drastične spremembe v etnični sestavi območja, lega ob meji, institucionalna dvojezičnost in navsezadnje vpetost v transnacionalne procese vplivajo na govorno performativnost govorcev. Te značilnosti vplivajo tudi na prepričanja o samem verbalnem vedenju in na odnos do jezikov in jezikovnih zvrsti. To še zlasti velja zaradi sprememb statusa priseljencev iz nekdanjih republik Jugoslavije, njihovih nedavnih priseljevanj in širitve rabe svetovnih jezikov, kot je angleščina. Prav urbano okolje pa najbolj spodbuja brisanje ločnic med jezikovnimi variantami in različnimi skupinami.

Glavni namen prispevka je pokazati, kako so jezikovne variante v stiku in njihovi govorci povezani s kontradiktornimi in persistentnimi diskurzi v pogajanjih o pomenih, normah in prepričanjih. Analiziram kolektivna in individualna prepričanja o jezikovnih različicah, njihovo rabo in govorce, pa tudi njihove raznolike, heterogene in protislovne interpretacije. Te razjasnijo procese identifikacije v kontekstu številnih diskurzov in učinke, ki jih imajo takšni diskurzi na jezikovno rabo, izbiro in prilagajanja govorcev – predvsem z vidika razumevanja govorcev samih. To prikazujem skozi teoretični in analitični spekter jezikovnih ideologij oziroma polja znotraj lingvistične antropologije. Ko govorimo o jezikovni rabi, ne govorimo le o njeni obliki, temveč o jezikovni rabi v kontekstu, pri kateri gre za

indeksikalne družbene prakse (Silverstein 1998b: 138). V ospredje postavljam govorce, njihove vloge, norme, vrednote in prepričanja (Južnič 1983: 24; Duranti 2000: 30; Mlinar 2006: 632; glej Petrović 2006).

V prvem delu prispevka obravnavam primere govornih praks in procesov, zlasti kodno preklapljanje. V drugem delu navajam izrecne interpretacije, ki so jih moji sogovorniki izrazili, da bi legitimirali rabo jezika in svoja stališča glede govorcev in vprašanj jezikovne rabe. Tako obravnavam izbrane primere diskurzov, ki so se najpogosteje ponavljali v njihovih interpretacijah: mešanost; purizem; hierarhijo jezikovnih variant in njihovo (estetsko) valorizacijo; avtentičnost in avtohtonost.

Jezikovne ideologije kot teoretski koncept

Govorci protislovne diskurze, identitete, kategorije, vrednote in stereotipe (Woolard 1998b) (re)producirajo skozi skladne, protislovne, mnogotere in heterogene interpretacije (Gal 1998: 320; tudi Tsitsipis 1995). Določene jezike ali variante, jezikovne značilnosti in oblike povezujejo s specifičnim tipom ljudi, z dejavnostmi, odnosi, institucijami, družbenimi vlogami itn. (Gal 1998: 326; Woolard 1998a: 18). Načine, kako govorci to počnejo, lahko razumemo s proučevanjem jezikovnih ideologij.

Polje jezikovnih ideologij obravnava (uradna, emska, kolektivna in individualna) prepričanja o jeziki in govorih ter njihovi rabi (Silverstein 1998b). Jezikovne ideologije predstavljajo obenem smernice, napotke, implicitna ali eksplisitna pravila za rabo jezika. Torej gre za razlage, s katerimi posamezniki racionalizirajo rabo jezika na podlagi družbe-

* Mirna Buić, univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja, doktorska študentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo FF UL, projektna vodja v Kulturno izobraževalnem društvu PiNA Koper; mirna.buic@pina.si.

nih odnosov. Ta perspektiva vključuje mikrointerakcijske elemente jezikovne rabe ter družbene procese, ki oblikujejo jezik in vplivajo na prepričanja govorcev (in obratno). Lingvistični antropolog Michael Silverstein (2003) tako vpelje koncept »indeksikalnega reda«, ki je nujen za empirično preučevanje nerefencialnih funkcij jezika. Indeksikalne rede lahko razumemo kot ravni analize, ki zajemajo jezikovne prakse (prvi red), reflektivne percepcije jezika (drugi red) in ideološke konceptualizacije jezikovnih oblik in jezikovne rabe ter govorcev (tretji red).

Lingvistični antropolog Paul V. Kroskirty razume ta koncept kot sestav konvergentnih dimenzij: gre za prekrivajoče se plasti pomena, ki pa jih je treba analitično ločevati. Prva taka dimenzija so skupinski ali individualni interesi: jezikovne ideologije predstavljajo percepcije jezika in diskurza, ki so konstruirani na podlagi interesov specifične skupine ali posameznika (Kroskirty 2006: 501). Gre za uradna in lokalna ter osebna prepričanja (ki so v stalnem pogajanju in interakciji) o pravem, pravilnem jeziku, o estetsko prijetnem, primernem, o večvrednosti ali manjvrednosti jezikov ali variant, sorodnem, »čistem«, o praktičnosti jezika, o primernosti načinov (primarnega ali sekundarnega) učenja jezika (glej Mlinar 1994: 249–254) in navsezadnje obstajajo prepričanja o jezikovnih stikih (glej Garrett 2006). Ta prepričanja izhajajo iz družbene izkušnje in so pogosto vezana na praktične (tudi le praktično sporazumevalne) ter ekonomsko-politične interese (glej na primer Gal 1987).

Jezikovne ideologije so zaradi družbene pluralnosti tudi mnogokratne (Woolard 1998a: 19). Temeljijo na družbenih izkušnjah, ki niso nikoli enakomerno porazdeljene (glej na primer Hill 1985; Swigart 2001). Poleg mnogoterosti pa je treba poudariti tudi variacije pri posameznikovem izkazovanju zavedanja jezikovnih ideologij, ki zajema legitimacijsko dojetje jezika s strani ljudi, vpetih v mikro- in makrosfere družbenega življenja (Kroskirty 2006: 505–507). Seveda gre za nepopolne, parcialne poskuse racionalizacije jezikovne rabe, ustvarjene iz družbeno-kulturne izkušnje govorcev (Errington 2001:110).

Upoštevati je treba tudi posameznikove jezikovne ideologije, ki posredujejo med družbenimi strukturami in govornimi oblikami (Kroskirty 2006: 507). To posredniško, a hkrati ločevalno vlogo sta natančneje analizirali lingvistični antropologinji Susan Gal in Judith T. Irvine. Jezikovne ideologije pojmujejo kot konceptualne organizacije, ki so prekrivane z moralnimi in s političnimi vprašanji, prisotnimi v posameznem sociolingvističnem polju, in so pod vplivom interesov posameznikov na določenih družbenih položajih (Gal in Irvine 1995: 971–972).

Jezikovne ideologije in jezik v rabi preučujemo tudi skozi spekter semiotičnih procesov, s katerimi govorniki konstruirajo ideološke reprezentacije razlik in razlike v jezikovnih praksah. Ti procesi zajemajo »ikoničnost« (iconicity), ki predstavlja proces, ko se jezikovne prakse, ki indeksirajo

družbene skupine in njihove aktivnosti, kažejo kot njihove ikonske reprezentacije; »fraktalno rekurzivnost« (*fractal recursivity*), pri kateri imajo ponavljajoče se prvine, ki poudarjajo ikonske razlike ali nasprotja, funkcijo ustvarjanja »drugega«; in »izbris« (*erasure*), proces, v katerem ideologija naredi določene ljudi in določene sociolingvistične prakse nevidne in obenem spodbuja razlike (Gal in Irvine 1995: 971–972).

Ne smemo pa spregledati niti dimenzije družbene hierarhizacije in razmerij moči. Lingvistična antropologinja Jillian R. Cavanaugh v lingvistično antropologijo uvaja koncept »družbene estetike jezika«, ki naj bi bil »preplet kulturno oblikovanih in emocionalno občutenih dimenzij jezikovne rabe ter zunajjezikovnih dejavnikov, ki ljudi porazdelijo v skupine in hierarhije« (2009: 11). Po sociologu Pierru Bourdieuju (1997) pa je jezik ponavljajoč se in običajni sistem dispozicij in niz praks, ki implicirajo jezikovni kapital in boj nad simbolno močjo določenega načina komuniciranja. Jezik tako definirajo družbenopolitični procesi, ki ustvarjajo razmere za enoten jezikovni trg, na katerem so jezikovne variante razumljene na podlagi njihove kulturne, gospodarske, socialne in simbolne vrednosti in v povezavi z njihovimi govorniki oziroma njihovim družbenim položajem.

V tem kontekstu je pristop jezikovnih ideologij način preučevanja, kako govorniki valorizirajo jezikovne variante in razumejo odnose moči. Razkrivajo lahko odpor govorcev ali skupin do simbolne dominacije ali alternativne identifikacijske procese (Sujoldžić 2008: 31). »Jezikovne ideologije so produktivno uporabljene pri ustvarjanju in reprezentaciji različnih družbenih in kulturnih identitet (na primer nacionalnosti, etničnosti)« (Kroskirty 2006: 509). Razkrivajo načine, kako identitete nastajajo in se kažejo prav z njihovo pomočjo.

Jezikovni stiki

Pri raziskovanju jezikovnih ideologij seveda ne gre zgolj za preučevanje idej in prepričanj, ampak tudi dejanskih pojavov in praks, ki jih ta ideologija do določene mere spodbuja in diktira ter jih v praksi reproducira.

V splošnem do jezikovnega stika pride, kjerkoli in kadarkoli se srečata dve skupini ali več različnih skupin z različnimi jeziki (Garrett 2006: 48). V resnici pa gre za veliko bolj dinamične in kompleksne procese, zato je bolje govoriti o interakciji. Poglavitna prvina jezikovnih stikov je diverzifikacija govorov, dialektov in jezikov, ki je najverjetneje intencionalna oziroma ideološka (Baskar 2006: 253). Danes je širjenje jezikovnih variant ali vsaj sovplivanje variant z migracijami morda manjše kot v preteklosti, pri čemer ima velike zasluge razvoj novih komunikacijskih tehnologij, ki so preseljevanju in jezikovnemu stiku (do)dale drugačno dinamiko.

Jezik je sociokulturna praksa, zato je treba poudariti njegovo diskurzivnost – v širšem, Foucaultovskem smislu

(glej Foucault 1972; tudi van Dijk 1997: 1–4). Če izhajamo iz domneve, da so »entitete, ki jih imenujemo 'jeziki', [...] sociokulturni konstrukti« (Silverstein 1998a: 402), moramo napačne predstave, ki spremljajo obravnavo pojmov dvo-, več- in raznojezičnost, vsaj poudariti.

Alternativni koncepti

Omenjeni koncepti so lahko napačno razumljeni kot uporaba dveh ali več jezikov hkrati ali zapored, pri čemer je »jezik« razumljen kot statična in zamejena enota. Zato so nekateri raziskovalci te koncepte poskušali ponovno definirati in poudariti večjo fluidnost jezikov (Buić 2014: 361). Eden od teh je »transjezičnost« oziroma *translanguaging*, ki predvideva, da govorci črpajo elemente govora iz enotnega jezikovnega repertoarja in ne iz različnih jezikovnih sistemov (glej García in Wei 2014).

Sociolinguist in lingvistični antropolog Jan Blommaert je v prizadevanju za opredelitev vloge uporabe jezika v globaliziranem svetu predlagal, da kot raziskovalci empirično »ne smemo gledati samo na svet in njegove jezike, ampak tudi na svet in njegove registre, žanre, repertoarje in sloge« (2010: 60).

Podobno sta aplikativna lingvista Emi Otsuji in Alastair Pennycook uvedla koncept »metrojezičnost« (po Pennycook 2010: 85), ki poudarja variantnost lokalnih repertoarjev govorcev z različnimi družbenimi ozadji v mestih. »Fokus ni na jezikovnih sistemih, ampak na kodih, ki izhajajo iz konteksta in interakcij« (Pennycook 2010: 85). Gre za obliko hibridnosti in igro brez kakršne koli povezave med narodnostjo, kulturo itd.

»Polijezičnost« (Jørgensen idr. 2011) je še en koncept, ki opisuje uporabo dveh ali več kodov v isti govorni interakciji. Opisuje ideološko in heteroglosično naravo jezika v smislu jezikovnih prvin, na katere vplivajo različne etnične skupine in mediji ter jih uporabljajo predvsem mlajši govorci ne glede na njihovo dejansko jezikovno znanje (Jørgensen idr. 2011: 23). Ta koncept je na nek način alternativa kodnemu preklapljanju, ki je ena najpogostejših praks na večjezičnih in obmejnih območjih z relativno intenzivnimi migracijami, ki jo v prispevku tudi obravnavam.

Metodologija

Koncept jezikovnih ideologij predstavlja alternativo pri preučevanju »variacij v idejah, idealih in komunikacijskih praksah« (Kroskrity 2000: 5), zato ga ne uporabljam samo kot teoretski koncept, ampak tudi kot analitično orodje (Silverstein 1998b: 138), ki razkriva združitev »metapragmatične zavesti« govorcev (Silverstein 1977; Hill 1985; Gal 1987; tudi Petrović 2006: 134) in nereferencialnih funkcij jezika (Kroskrity 2000: 5). Jezikovne ideologije ponujajo perspektivo, skozi katero lahko proučujemo razmerje in soodvisnost med različnimi diskurzi, stališči, družbenimi vlogami in odnosi, družbenimi in identitetnimi procesi.

Osnova mojega raziskovalnega dela so kvalitativne etno-

grafske metode, in sicer terensko delo, ki vključuje pogovore s sogovorniki, opazovanje govornega vedenja in opazovanje z udeležbo. Podatke sem zbirala tudi z nestrukturiranimi intervjuji. Poleg tega sem za pridobivanje praktičnih primerov spontanega govora v neformalnih in polformalnih govornih položajih (intervjujih), ki jih analiziram, sogovornike tudi posnela. V prispevku natančneje predstavljam zglede kodnega preklapljanja, pri čemer uporabljam diskurzivno analizo govornih dogodkov (Gumperz 1982; tudi Tsitsipis 1995), s katero izpostavljam relevantne elemente k razlagi govorcevega govornega vedenja ali »načina govorjenja« (Hymes 1993) in z njim povezane jezikovne ideologije. V raziskavo so vključeni sogovorniki, stari šestnajst let in več, katerih materni jezik je slovenski, italijanski ali eden od jezikov drugih narodov republik nekdanje SFRJ in ki so dvo- ali večjezični (glej Berruto 2003).¹ V nadaljevanju navajam jezikovne prakse govorcev v mestih slovenske Istre, še zlasti Izoli, v jezikovnih stikih.

Kodno preklapljanje

Kodno preklapljanje pomeni uporabo dveh ali več jezikov, variant ali kodov v isti govorni izmenjavi. Razkriva prekoračevanje ločnic, družbenih vlog in domen ter interese različnih skupin po ohranjanju ali brisanju jezikovnih in družbenih ločnic. Tako zrcali in gradi družbene procese v večjezičnih situacijah (Bailey 2001: 238). Proces se je v lingvistični antropologiji razširil tudi na druge jezikovne in govorne variante (tudi v skupnostih, ki niso dvo- ali večjezične v ožjem smislu) (Woolard 2006: 74). To multifunkcionalno prakso delimo na tri prekrivajoče se funkcionalne tipe: na situacijski in metaforični, ki sta ju opredelila lingvistična antropologa Jan-Petter Blom in John Gumperz (Bailey 2001: 239), in nezaznamovani diskurzivni kontekstualizacijski preklap ali, kot ga je izvorno poimenoval jezikoslovec Peter Auer (1998: 2), diskurzivno vezani preklap, ki je pogosto v funkciji *footinga* ali kontekstualizacijskega namiga in spremeni potek govornega dogodka ter spodbudi specifično reakcijo sogovorcev, kot je zaustavitev pogovora, kar prikazuje spodnji primer (Gumperz 1982).

Primer 1:

[...]
Pe: Koša ragazzi, gremo na en čik?
[Kaj je fantje, gremo na cigaret?]
S: Ala dej.
[Pojdimo.]

Nevtralnejša termina pa sta kodno preklapljanje na povedni in nadpovedni ravni (Primer 2). Oba sta lahko metaforična, situacijska, diskurzivno vezana (Poplack po Ro-

1 Avtorica je gradivo zbrala med letoma 2011 in 2014 ter 2018 in 2019.

maine 1995: 122) in lahko imata različne funkcije (glej Gumperz 1982; Berruto 2003). Spodnji primer ponazarja kodno preklapljanje med pogovorno slovenščino in italijanščino v funkciji heca med mlajšima sogovornikoma, katerih materni jezik je slovenski.

Primer 2:

S: S. se je zmotu, sem rekla naj se ji opraviči, ma je opravičilo prišlo samo v moj nahrbtnik, zdaj pa prihaja do takih pomot. V glavnem to je moja muca in njegovega mačkona še v življenju ni vidla.

B: Tutte dicono così. (smeh)

[Vse pravijo tako.]

S: Vidim, da imaš dobre izkušnje z nasprotnim spolom. (smeh)

B: Ha fatto la battuta ha fatto.

[Se je pošalila.]

S: Anche lui voleva farla, ma non ci è riuscito.

[Tudi on se je hotel, ampak mu ni uspelo.]

B: Ma io ci sono riuscito, solo che tu non l'hai compresa [...]

[Meni je uspelo, ampak ti nisi razumela šale.]

Omeniti je treba tudi jezikovne interference, ki vključujejo značilne mešane glagolske besedne zveze kot v primeru 3, ki ponazarja govor pripadnice italijanske narodne skupnosti in poziva hčerko, ali *ad-hoc* tvorjenka kot v primeru 4, ki je izsek govora mlajšega govorca s slovenskim maternim jezikom.

Primer 3:

J: No, adesso andiamo sotto il tuš, è troppo tardi [...] Dai amore, vieni, fai čičat.

[Ne, zdaj gremo pod tuš, je prepozno [...]] Dajmo, ljubezen moja, pridi, usedi se.]

Primer 4:

N: Glej mene sicer sem že zgubu nekaj barve, ma ko sem hodu v Novigrad sem se *ful* abbronziral [sem se veliko sončil].

Situacijsko preklapljanje je vezano na situacijo ali na kontekst konverzacije (Primer 5 in 6); gre za vsebinsko in situacijsko sosledje in označuje verbalno strategijo za dosego interakcijskih ciljev (Gumperz 1982; Heller 1988: 3). Preklop je po navadi vezan na spremembo situacije, govorcev, temo pogovora ali kombinacijo okoliščin.

Primer 5 ponazarja pogovor med prijatelji, med dvema mlajšima priseljencema druge generacije (H in T), katerih

materni jezik je eden od jezikov narodov nekdanje SFRJ, in mlajšo osebo, čigar materni in dominantni jezik je slovenščina. V primeru 6 pa gre za pogovor med dvema v osnovi italijansko govorečima srednješolcema, ki obiskujeta eno od italijanskih srednjih šol. Gre za kratko izmenjavo med intervijem, med katerim je F. govoril večinoma slovensko.

Primer 5:²

H: [...] Čovječe, nisam stigo na trening, ubit će me stari [...] Glej frizurco. Sad si jebač u Bosni.

[Človek, nisem uspel na trening, stari me bo ubil [...]] Zdaj si jebač v Bosni.]

T: Takvi su bosanski jebači [...] Ej, dođi da popričamo.

[Takšni so bosanski jebači [...]] Ej, pridi, da se pogovoriva.]

Z: Šta je bre? Proti komu ste zgubili?

[Kaj je brat?]

T: Ma ne morem verjet! Ono, ruka i izbacio ga van. Tip je dal gol takoj in pol vija [stran].

[Roka in vrgel ga je ven.]

Primer 6:

F: [...] È kao ful jebač dall'altra parte dell'avtobusna. Ma sai il mix di Tièsto?

[Je recimo zelo jebač na drugi strani avtobusne postaje. Ampak poznaš Tièstov miks?]

D: Ja.

F: Sai come si chiama?

[Veš kako se kliče?]

D: Ja? Bene, dopo averlo ascoltato ho dormito fino a mezzogiorno.

[Dobro, potem, ko sem ga poslušal, sem spal do dvanajstih.]

F: Kaj ima veze, tanto abbiamo fatto tardi.

[Saj ni pomembno, itak smo bili pozni.]

Kodno preklapljanje deluje tudi kot konverzacijska strategija v smislu stilističnih učinkov (glej Gumperz 1982; Berruto 2003: 218–219; Buić 2011: 10). Lahko tudi trdimo, da preklapljanje in druge prakse jezikov v stiku (med drugim) opravljajo za govorce enako funkcijo kot preklapljanje sloga oziroma predstavlja njihov slog. »Izbira [...] stilov je videti kot izbira govorcev, ki se skušajo [...] pokazati kot posamezniki z družbeno definiranimi kvalitetami ali [...] ki skušajo sporočiti določen odnos ali podati mnenje o

2 Kot bomo videli, bi »Šta je bre« [Kaj je brat?] lahko interpretirali tudi kot zaznamovani preklop, saj asociira na širše družbeno ozadje in morda izraža stereotipno razumevanje sogovornika. Gre tudi za odziv na pozdrav in izkazano simpatijo ali prijateljstvo.

temi pogovora« (Gal po Heller 1988: 94, opomba 1). Stil je tudi individualna deviacija od norme in je odvisen od reflektivne sposobnosti posameznika, da lahko razlikuje različne načine govorjenja. Gre za diskurze, ki so stilistično označeni po govorčevem okusu, ki je sicer v veliki meri kolektiven (Bourdieu 1997: 38–39).

Primer 7:

S: Joj, poslušaj to.

M: Kaj?

S: Ma kakšen *shit* [drek] od *komada* [skladba, pesem], ma *che merda* [kakšen drek], ej res kakšna *merda* [drek].

Primer 8:

E: Ma si vidla to? Spet so cene dvignili.

M: Ja, ma je sezona.

E: Ma je *esagerato* [pretirano], so že *dosadni* [nadležni] s tem višanjem cen [...]

V mnogih primerih je kodno preklapljanje preprosta komunikacijska strategija, ki jo govorci uporabljajo za doseganje določenih interakcijskih ciljev ali stilskih in čustvenih učinkov. Taka sta primera 7 in 8, v katerih mlajša govorca z uporabo elementov drugih jezikov poudarita svoje mnenje in čustva do nekoga ali neke teme (glej Primera 7 in 8). Včasih se preklap zgodi, ko na primer govorci ne poznajo ali se ne morejo spomniti ekvivalentne besede v svojem jeziku ali jezikovnih interferenc (kot v Primeru 9) itd. Spodnji primer ponazarja govor priseljence srednjih let iz Bosne in Hercegovine, katerega slovenščina ni ne materni ne dominantni jezik. Osnovni kod je v tem primeru slovenščina, gre pa za polformalni govorni položaj oziroma intervju, v katerem se je sogovornik odločil uporabiti slovenski jezik.

Primer 9:

A: *Sve* drži, *al tu su* pršli *ljudi nisko obrazovani*. Mnogi niso niti štiri razrede osnovne šole nardili. Kako mi Bosanci rečemo: »*Iz opanaka je došao u cipele*.« Razumeš? In to je hudo. Ti *ljudi* nimajo rišpekta nobenga. On vidi samo denar, *materializam*, njega ne zanima jezik, kultura. Njega ni *zanimao* jezik [...]

[Vse drži, ampak sem so prišli ljudje z nizko izobrazbo. Veliko jih ni naredilo niti štiri razrede osnovne šole. Kot rečemo mi Bosanci: »Iz opank je stopil v čevlje.« Razumeš? In to je hudo. Ti ljudje nimajo nobenega spoštovanja. On vidi samo denar, materializem, ga ne zanimata jezik in kultura. Njega ni zanimal jezik [...]]

Izrednega pomena je metaforično preklapljanje. Po teoriji filozofa in literarnega kritika Mihaela Bahtina mu lahko rečemo kar dvoglasje ali dvouglasitev, kjer govorci uporabljajo diskurz, ki ni mediiran, ampak inkorporiran. Sklicuje se na situacijske norme govorcev, ki pripomorejo h komunikaciji metaforičnih informacij, in načine, kako jih morajo razumeti. V veliko primerih gre za metaforo družbenih pomenov, ki jih ta varianta nosi, jih prikliče in simbolizira (Heller 1988: 5).

Nekatera dognanja se nagibajo k rabi pojmov nezaznamovanih kodnih preklapov in na »model zaznamovanih« (*markedness model*) (Myers Scotton 1988: 160). Pri slednjem preklap deluje kot metafora za določeni družbeni svet, skozi katerega se oblikujejo lokalni pomeni (Auer 1998: 2, 17). Lahko deluje tudi kot označevalec spremembe glasu (v Bahtinovem smislu), in sicer pri ilustraciji oziroma imitaciji in poročanju o govoru drugih (premi govor), kjer sta označenost in metaforičnost zelo poudarjeni. Jezikoslovka Carol Myers Scotton je koncept zaznamovanosti in nezaznamovanosti prevzela od Romana Jakobsona in ga nekoliko preoblikovala. Pojem nezaznamovanosti je opredelila kot nekaj pričakovanega ali »pričakovano sredino« v konvencionalni interakciji, saj ga najpogosteje ali zelo pogosto uporabljajo (1988: 160). Tako ima lahko preklap v drugi kod označeno in neoznačeno valenco. Če je označena, pomeni, da s preklapom govorec izraža nek dodaten pomen in je sam preklap družbeno indeksikalen (primerjaj Woolard 2006: 81). Model variira glede na perspektivo gledanja in razlaganja – bodisi z makrosocialnega bodisi z mikrosocialnega gledišča ter čisto (mikro)situacijsko – ter na posameznikovo razumevanje svoje družbene pozicije, ki določa »primerno« govorno manipulacijo v povezavi z lastnim družbenim in političnim zavedanjem (Hill 1985; Gal 1987; Woolard 2006: 82). Pomembno je tudi, ali so sogovorniki seznanjeni z ozadjem preklopa (imajo skupno znanje).

V spodnjem primeru je prva enega od jezikov narodnih skupnosti narodov nekdanje SFRJ v vlogi označenega elementa pogovora predvsem zaradi družbenega naboja in ne odigra funkcije konverzacijskega namiga.

Primer 10:

A: *E de si? Kamo ideš?*

[*Kje si? Kam greš?*]

E: Grem na plažo.

A: *Šta ćeš na plaži, izgorjet ćeš.*

[*Kaj boš na plaži, zgorela boš.*]

E: Ma ne bom.

A: *Ajd, samo ti odi da se ne iznojiš.*

[*Samo pojdi, da se preveč ne spotiš.*]

Govorki sta mati in hči. Mati je priseljenka iz Bosne in Hercegovine, hčerka je rojena v Sloveniji in po navadi med seboj govorita bosansko. Pogovarjali sta se med večinoma

slovensko govorečimi prisotnimi sosedi, kar je razlog, da E. ni odgovorila v istem jeziku. To je tudi sama pojasnila. V tej situaciji se ni počutila, da bi govorila v bosanskem jeziku, ne samo zaradi okoliščin, ampak tudi zaradi po navadi nižjega družbenega statusa, ki ga ta jezik uživa.

Premi govor kot oblika (zaznamovanega) kodnega preklapljanja deluje kot strategija, s katero govorniki izražajo in (re)producirajo jezikovne ideologije (glej Tsitsipis 1995). Govorec istrsko-beneškega narečja srednjih let v primeru 11 je posmehljivo poročal, kar je bilo povedano v standardni italijanščini in kaže vsaj nenaklonjenost do govornika standardnega jezika ali do standardne jezikovne različice, ki govorniku ni blizu.

Primer 11:

F: Me ga dito no. Poi ordino la roba *ovo ono* e fa:
 »Scusi, ma non la trovo.«
 [Mi je rekla ne. Potem naročim blago in tako naprej in mi reče: »Oprostite, ampak ga ne najdem.«]

Posmeh in stereotipno posnemanje v obliki kodnega preklapljanja (Primer 12) kažeta na proces družbene valorizacije jezikovnih značilnosti in govorcev (Buić 2014: 364–365). Sogovornica, trgovka, v spodnjem primeru razlaga o svoji izkušnji z albansko govorečimi delavci. Kot je sama povedala, z njimi ni nikoli imela slabih izkušenj, a jih kljub temu doživlja stereotipno.

Primer 12:

Z: Pride Albanec in [...] ker ga nisem razumela, kaj hoče. Tolko prihajajo, da pa sem se navadla. Polji, livada, v pečic [Poli, livada, v pečico]. Se narežim. Poli salamo, livado [...] in da jim segrejem.

Sociolinguist Ben Rampton (1997) izrazilo zaznamovan kodni preklop definira kot »kodno prečenje« (*code-crossing*), ki označuje nepričakovan preklop iz ene v drugo jezikovno varianto in identiteto. Sodobne raziskave se sicer oddaljujejo od enačenja kodnega preklopa in preklopa identitete. Kot pravi Auer, ga razumejo kot poseben jezikovni slog, ki sicer izkazuje družbeno pripadnost, vendar onkraj pripadnosti, ki jo indeksirajo posamične jezikovne variante (po Umer Kljun 2015). »Različne oblike kodnega preklapljanja pa se znotraj jezikovnega repertoarja [neke skupnosti ali skupine] lahko ustalijo in prevzamejo identifikacijsko funkcijo« (Umer Kljun 2015: 224).

Jezikovne prakse skozi oči govorcev

Navedeni primeri, predvsem pa tisti, ki vključujejo metaforično preklapljanje, so neke vrste implicitni metapragmatični komentar. Družbeni pomen, vrednote, identitete itd. se

posledično izražajo in reproducirajo na subtilen način z značilnostmi ali s »subtilnimi signali, ki opozarjajo poslušalce na jezikovne izbire govorcev, s katerimi se izvaja kategorizacija« (Verscheuren v Petrović 2006: 141). Kot pokažem v nadaljevanju, govorniki uporabljajo tudi eksplicitne interpretacije jezikovnih variant in govorcev.

Ljudje s svojim narečnim, krajevnim ali osebnim govorom vzpostavljajo lastno identiteto in prepoznavnost te identitete in njene kulture v vsakdanjih interakcijah. Emske interpretacije mojih sogovornikov poudarjajo določena ključna »ideološka jedra« (Tsitsipis 1995: 542), ki igrajo pomembno vlogo v konstrukciji identitet (primerjaj Sujoldžić 2009; Vavti 2009). Osredotočam se le na najpogostejše.

Mešanost in mešanje jezikov

»Mešanost« jezikov in govorcev se z vidika jezikovnih ideologij govorcev na eni in govornih praks na drugi strani kaže kot eden od pomembnejših ideoloških jeder. Ko govorim o mešanosti in mešanih jezikih, se navezujem na »emski« koncept mešanosti, tisti, ki ga uporabljajo moji sogovorniki in s katerim razlagajo različne jezikovne procese, strategije in identitete.

Jezik je za številne moje sogovornike eden najpomembnejših pokazateljev večkulturnosti istrskih mest. Njihovi prebivalci naj bi govorili mešanico različnih jezikov (predvsem slovenskega, italijanskega, hrvaškega, srbskega in angleškega), narečij in drugih variant (slovensko istrsko narečje, istrsko-beneško italijansko, sleng), s katerimi po njihovem mnenju kažejo svojo odprtost in občutljivost za druge kulture in (etnične) skupine. S poudarjanjem splošne mešanosti hkrati poudarjajo svojo neločljivost od mesta.

»Izola je tako zbaštardirana, kar se tiče jezikov in ljudi [...] Niso samo jeziki, tudi baštardele (hibridne besede, op. a.)« Pogosto se pojavljajo izjave tipa: »Mešamo, smo mešani, preprosto govorimo tako.« Ali pa »Tako je na konfinih.« »Tu, še posebej v Izoli, se meša ful.« Mešani pogovorni jezik, mešani govor predstavlja lokalno identiteto in značilnost prebivalcev obalnih mest, v tem primeru Izole. Sogovornik je sleng, ki ga uporabljajo v Izoli oziroma izolski navijači Ribari, opisal kot mešanico, društvo pa kot skupino, ki ponazarja izolsko etnično in jezikovno mešanost ter sožitje:

Kle pri nas na obali je ogromno mešanega naroda. Sam pripadam društvu navijačev Ribari in tam smo res od Vardara pa do Triglava. V njem je večinoma druga generacija, ki smo se tu rodili in govorimo v pogovornem jeziku. Nikoli ni bilo nekih trenj, ker ti otroci nikoli ne delajo nekih problemov oziroma po moje prenašajo na svoje starše neko kompaktnost tega področja. Mislim, da so se vsi skupaj asimilirali v to sceno in čutiš pripadnost nečemu. Izoli. Bom reku, postali smo Izolani. Jaz sem se rodil tu

kaj in če se rodiš kle, začutiš do kraja neko ljubezen [...] Sem mešan kot Izola.

Tudi prva generacija priseljencev v jezikovni rabi občuti neko mešanost, liminalnost pa v identiteti:

Govorim bosansko, ki je včasih bila srbo-hrvaščina. Sem Bosanec, musliman. Ampak nazadnje, ko sem šel v Bosno, sem ugotovil, da sem precej pozabil svoj jezik. Mešam. Zato mi sestra pravi, da sem Slovenec. Mogoče. Vidiš, sem Slovenec v Bosni in Bosanec v Sloveniji. Slovensko govorim slabo. Govorim mešanico. Kako sem lahko Slovenec?

Mešanost jezika ali mešane variante so razumljene tudi drugače, in sicer kot napake, kot zaželeni ali nezaželeni interferences v jezik, kot moteči elementi – še posebej govor priseljencev iz nekdanje Jugoslavije, ki jim zlasti (ne pa izključno) na tem območju dlje živeči ali rojeni prebivalci očitajo nezmožnost in malomarnost pri učenju jezika, tako slovenščine kakor tudi italijanščine kot formalnega jezika okolja: »Ne razumem, kako ljudje, ki živijo tukaj dvajset in več let, ne govorijo slovensko pravilno. Mislim, da se tega ne želijo naučiti. Mogoče jim ni treba [...] Moralni bi pokazati nekaj spoštovanja [...] In italijanski jezik, jih ne briga zanj.« Drugi sogovornik paradoksalno naveda: »Poznam tipa z juga, ki je šel v italijanske šole [...] in odlično govori italijansko in slovensko [...] Ampak zdi se mi smešno.«

Nizka jezikovna kompetenca, ki naj bi se kazala v mešanju ali kodnem preklapljanju, je poudarjena tudi pri govorcih najstarejše generacije, ki so obiskovali italijanske šole pod fašističnim režimom in se niso učili standardnega slovenskega jezika. Takšen diskurz je ustvaril idealno podlago za jezikovno negotovost, ki so jo moji sogovorniki izrecno izrazili.

Mešanje ali mešane kode je po mnenju nekaterih mojih sogovornikov mogoče razumeti tudi kot znak asimilacije in jezikovne spremembe: »Vidim, ko nekdo poskuša z mešanjem besed svojega jezika in slovenskega, morda italijanskega. Pokaže, da se asimilirajo.« Ali: »Zelo se trudim, da nekako govorim pravilno in ohranjam srbski jezik, jezik mojih staršev [...] Asimilacija je zelo hiter proces.«

84 Hierarhija jezikovnih variant in njihova (estetska) valorizacija

Govorci imajo precej proste roke pri izbiri koda, ki ga bodo uporabili v določenem trenutku ali situaciji, toda način, kako bodo sogovorci to izbirali interpretirali, ni preprost. Norme determinirajo relativno zaznamovanost koda. Gre za to, da pri preklapljanju poleg lokalnega barantanja s kodi pride do barantanja družbenih položajev in pomenov (Woolard 2006: 79). Kodni preklap lahko zato pojmujeemo

kot »pogajalsko« strategijo (Heller 1988: 3; Myers Scotton 1988: 151), saj ga govorec uporablja intencionalno oziroma kot indikator nečesa.

Vzpostavlja se hierarhija jezikov (variant), družbena valorizacija jezikov (glej Agha 2003) in posledično govorcev glede mešanih variant; da ne omenjamo estetske valorizacije jezikovnih različic in značilnosti (Cavanaugh 2009). Eden od sogovornikov meni, da »ljudje mešajo, ker nekaj manjka v njihovem jeziku«. Drugi sogovornik je preprosto izjavil, da je »slovenščina dolgočasna«. Italijanščina (njeni elementi) pa naj bi bila »melodična«, »lepa«, »pisana«, »smešna«, »slikovita« itd. Podobne izjave so bile podane tudi v zvezi s hrvaškim in srbskim jezikom.

»Srbsčino uporabljam, da izpadem kul in smešno,« ali »v šali«. »Po mojem mnenju so ti južni narodi veliko bolj komični kot Slovenci. Njihove besede, stavki so veliko bolj zanimivi. Sliši se povsem drugače, če poveš nekaj v njihovem jeziku.« Sogovornik je zelo jasno in izrecno povezal jezik in govorce:

Zelo jasno si lahko predstavljam osebo: italijanski jezik bi bil oseba, ki se glasno smeje, slovenščina bi bila dobro oblečena oseba, urejena, dostojanstvena [...] Hrvaški in srbski jezik so podobni slovenščini, čeprav se mi včasih zdijo vulgarni. Morda je to zaradi moje interakcije z nizko izobraženimi priseljenci.

Ob reproduciranju hierarhije jezikov (in vrednot) je očitno, da nima vsak jezik enakega simbolnega in ideološkega pomena ter statusa. Zato se po mnenju mojih sogovornikov vsi jeziki, različice in njihove značilnosti ne morejo uporabljati na enak način. Govorci, ki so trdno »ukoreninjeni« v določenem kraju, menijo, da se ne more ali celo ne sme mešati katerega koli jezika: »O. K., razumem, da je lahko govor čistega italijanskega lahko dolgočasen, zato ga mešamo s slovenskim, mogoče zato, ker smo navajeni nanj ali zaradi [dvojezičnega] okolja. Toda mešanje z nemščino? Ni šans!«

Angleščina je jezik, katerega uporaba se povečuje predvsem med mlajšimi generacijami in jo sogovorniki razumejo kot splošne značilnosti, ki jih lahko zasledimo po vsej Sloveniji, ali celo kot elemente, ki smo si jih sposodili iz slenga, ki se govori v Ljubljani: »To govorijo tisti, ki so študirali tam zgoraj.«

S tem se ne bi strinjali mlajši govorci, srednješolci, ki vpletanje angleščine dojemajo kot povsem svoje, kot del slenga in lokalnega okolja: »Precej uporabljamo angleške besede, ampak ne samo besede, tudi cele stavke [...] Poznam ljudi, ki se pogovarjajo samo v angleščini, ajde, pogosto samo v angleščini [...] pač tudi tako govorimo tukaj.«

Generacijske razlike so opazne v dojemaju značilnosti govorov v mestih slovenske Istre (glej Buić 2011, 2014). »Italijaniziranost«, kot pravijo nekateri sogovorniki, ima še vedno precejšen simbolni, identifikacijski pomen, je »zaščitni znak« območja: »Italijanščina je še vedno zelo pomembna, ljudje s celine, Ljubljane in ne vem kje nas še vedno dojemajo bolj v povezavi z Italijani kot z južnimi sosedi.« »Smo italijanizirani in to nas loči od ostalih,« pravi sogovornica.

Sogovornik z namenom poudarjanja večje simbolne vrednosti italijanskih oziroma romanskih elementov in slovenščine v govorih na tem območju ter dihotomije med simbolno vrednostjo jezika in dejanske jezikovne rabe nekoliko cinično in nejevoljno pravi: »Če tukaj govoriš srbsko, se boš bolj razumel z ljudmi, kot da govoriš italijansko sigurno. Slovensko smo tam tam. Problem je to, da kle smo vedno bolj navajeni na te južne jezike, da ljudje, ko kdo tako govori, nam ni nič čudnega [...] Nobeden več ne govori prav.«

Jezikovni purizem, avtohtonost in avtentičnost

Jezikovni purizem je ideološki konstrukt, ki se skriva v obeh diskurzih nacionalnih jezikov, pogosto v zvezi z jezikovnim načrtovanjem in jezikovno politiko (Bergoč 2010: 51–53) ter lokalnimi variantami (glej Petrović 2006: 116–119). Ideologija čistosti je pomembna tudi v diskurzu mešanih variant (primerjaj Silverstein 1998a: 409). Neločljiv je od pojmov o jezikovnem stiku in spremembah, pa tudi od »avtoritativnega diskurza«, ki opredeljuje jezike kot celote in poleg tega vzpostavlja kontinuiteto s predniki (Bakhtin 1981: 342).

Pripadnik italijanske manjšine je poudaril: »Moj oče je Izolan, moj dedek je bil Izolan in tukaj smo rojeni. Pravilno moramo govoriti v našem narečju. Zakaj standardna italijanščina? Zdi se mi smešno, ko slišim, da moja hčerka govori s svojimi prijatelji italijansko [...] Ne maram, da moja žena govori pol slovensko.«³ Drugi sogovornik je izjavil, da manjšina sploh ne govori pravega izolskega narečja: »Mešajo italijanski jezik in slovenščino, kako lahko?«⁴ Purizem je konservativni diskurz, ki »navdihuje govorce, da dvomijo v moralno in estetsko vrednost« jezikovnih različic in značilnosti ter njihove uporabnosti (Hill & Hill po Dorian 1994: 486).

Čistost jezika in jezikovna zmožnost se povezuje s pojmom porekla in ohranjanja kulturne dediščine: »Moja hči je kot oče; govori bosansko. Moj sin govori kot tipičen

Slovenec [...] Ampak moja hči, njene besede so čiste.« Drugi sogovornik je dejal: »Srbsko govorim kadarkoli lahko. Je pomembno, to je del mene in mojih staršev. Moramo se držati svojih korenin, in to ni mogoče, če ne govorimo pravilno.« Diskurza, ki temeljita na metafori porekla in korenin ali metafori (čiste) krvi in označujeta obdobje ali čas prihoda na območje itd., sta avtentičnost in avtohtonost (tudi Schippers 2007: 103–105).

Te metafore upravičujejo uporabo nekaterih jezikov. Avtohtonost, vprašanje »kdo je prvi prišel sem« in ideološko zgrajene številne ravni avtohtonosti so okvir, v katerem moji sogovorniki racionalizirajo in razumejo določene procese in prakse v zvezi z jezikovno rabo.

Zanimivo je, da čeprav se po izkušnjah sogovornikov raba italijanščine zmanjšuje (primerjaj Kompara 2014), raba jezikov priseljencev in narodnih skupnosti narodov z območja nekdanje Jugoslavije pa naj bi bila v porastu, ima v splošnem italijanščina med govorce še vedno močan simbolni pomen. To je, kot je povedal sogovornik, »blagovna znamka območja«. Ima pomembno vlogo pri gradnji lokalne (regionalne) identitete. Tako število govorcev in pogostost uporabe jezika ne določata družbene vrednosti jezika ali različice.

Sogovornik verjetnost zamenjave jezika pojasnjuje z razlago, zakaj priseljenci iz republik nekdanje Jugoslavije in njihovi potomci ne želijo uporabljati italijanskih elementov kot dela lokalne govorice ali različnih lokalnih govorov. Uporablja nekatere biološke metafore in dolgotrajne tradicije »ukoreninjenosti« jezikovne variante na tem območju ter poudarja beneški diskurz:

Mislim, da je to problem, ki zadeva njihov ego. In to je za nas problem, ker izgublamo italijansko narečje, jezik [...] Italijanščina ni v njihovem DNK. Italijanski jezik je v mestu in regiji prisoten že stoletja, od Benečanov naprej [...] Priseljenci ga ne sprejemajo [...] Kako je mogoče nekoga povezati z Italijanom, če je iz Bosne?

Vprašanje avtentičnosti in avtohtonosti jezikovnih različic v povezavi z jezikovno čistostjo je pomembno za emska pojasnila, razlage in hierarhizacijo jezikovnih različic in govorcev. Obstaja »hierarhija avtentičnosti« (Myhill 2003: 78), ki jo sicer ponotranjijo tudi nedavni priseljenci v mesta (tudi Sedmak 2005: 152, 194, 202). Pojem hibridnosti pa ni izključen. Antropologinja in zgodovinarica Pamela Ballinger na primeru Istre uporablja pojem »avtentične hibridnosti«, ki je ekskluzivističen in opredeljuje, kdo je resničen, pristen in čist ter hkrati mešan (Ballinger 2003: 250, 2004).

Vsaka ideološka konstrukcija avtentičnosti poskuša statične jezike, različice in skupnosti vzpostaviti z ignoriranjem in zavračanjem sprememb (Petrović 2006: 111), kot lahko

3 Med pripadniki italijanske narodne skupnosti je opaziti strah pred izgubo istrsko-beneškega narečja, ki je posledica izginjanja starejših generacij, mešanih zakonov, maloštevilnih govorcev. Omejena je tudi raba standardne italijanščine, ki velikokrat niti ni nujno dominantni jezik posameznega pripadnika te skupnosti.

4 Sogovorniki so podobna opažanja izrazili glede rabe slovenskega jezika in lokalnih variant.

opazimo pri naslednjem sogovorniku: »Moj brat je vključil v stavek ne vem koliko jezikov: italijanski, slovenski, bosanski in nekaj, kar ne vem, kaj je. To je problem. Nihče ne ohranja jezika.«

Filozof in sociolog Theodor Adorno govori o »žargonu avtentičnosti«, ki je trenutna in paradoksalno absolutna resnica (po Skubic 2005: 15). Govorci reproducirajo stalne diskurze kljub očitnim demografskim spremembam, ki so se zgodile na obravnavnem območju. Tako oblikujejo nedavno hibridnost (Baskar 2002: 209–211). Tako avtentičnost kot avtohtonost »kot del lokalnega znanja« (Janko Spreizer 2006: 239) sta konsenzualna ali pogajalska kategorija (Schippers 2007: 110). Določata nekatere govorce in skupine, tako da te ideologije postanejo del sistema vrednot govorcev (Coupland 2010: 104). Sociolingvist Nicolas Coupland uvaja pojem »avtentikacije«, ki je »diskurzivni proces [...] niz intersubjektivnih taktik, s katerimi lahko ljudje uveljavljajo svoje lastne ali tuje statuse kot pristni ali nepristni člani družbenih skupin« (2010: 105).

Ljudje s svojim narečnim, krajevnim ali osebnim govorom vzpostavljajo predvsem lastne identitete ter te prepoznavajo v vsakdanjih interakcijah. Vendar smo vsak dan soočeni z medkulturnimi komunikacijami, pri čemer prihajata v ospredje lokalna identiteta in kultura (Brumen 2000: 368–369). V lokalnosti se išče potrditev avtentičnosti. Ta temelji na »persistentnih kolektivnih identitetah«, te pa temeljijo na občutjih skupnega izvora (Minnich 1989: 68). Če izvor ni skupen, se identitete oblikujejo prav na tej notranji raznolikosti – in to selektivno (glej Baskar 2002: 19; tudi Bufon 2002: 211, 244). Za Istro pa je prav tako značilno, da iskanje avtentičnosti in identifikacijski procesi slonijo na nasprotujočih si individualnih in kolektivnih spominih ali celo na njihovemu trku (glej Sujoldžić 2009; Hrobat Virloget 2015a, 2015b).

Govorci persistentne diskurze reproducirajo kljub očitnim demografskim spremembam, ki so se v tem primeru zgodile in se dogajajo v slovenski Istri (Buč 2012: 270). Avtentičnost in avtohtonost valorizirata določene govorce in skupnosti oziroma sta ali postaneta del njihovega vrednostnega sistema (Eckert v Petrovič 2006: 111; Coupland 2010: 104). Avtentični govor avtentičnega govora naj bi bil »ukoreninjen« na nekem območju, kot je v primeru »pravega izolskega govora« (Buč 2012: 270).

»Pravi« izolski mestni govor z močno simbolno vrednostjo naj bi bil izolansčina/*isolano* (istrsko-beneški dialekt) ali *istrijansko* narečje. Nekateri menijo, da se ga čedalje manj sliši, da ga govorijo predvsem starejši pripadniki italijanske skupnosti, »*Isolani puri*« ali »*doc*«, kvečjemu starejši slovensko govoreči priseljenci iz zaledja, ali pa je omejen na posamezne družine. Skozi ta proces je avtentični govor avtentičnega jezika »ukoreninjen« in osredotočen na »lokalnost«; njegov diskurz izhaja prav iz nje (glej Eckert 2003: 392).

Sklep

Osredotočanje na metapragmatično zavest govorcev lahko skupaj z opazovanjem dejanske govorne prakse pokaže jezik in jezikovne variante v svoji fluidnosti in heterogenosti, govorce pa kot akterje, ki prek jezika zabrisujejo in postavljajo ločnice med skupinami in skupnostmi. Preučevanje jezikovnega vedenja govorcev v luči jezikovnih ideologij ponudi možnost presečnega, hkratnega in celostnega obravnavanja različnih diskurzov, (re)produkcije pomenov, identitetnih praks, »drugačenja«, stališč, družbenih odnosov in vlog na lokalni in širši ravni.

Govorne prakse subtilno razkrivajo neizrečena dojemanja in vrednotenja oziroma implicitno metapragmatiko. V prispevku prikazujem pogoste modele kodnega preklopa: diskurzivno vezani, kodni prekop na povedni in nadpovedni ravni, situacijski in metaforični ali zaznamovan in nezaznamovan kodni prekop. Metapragmatična zavest govorcev je najbolj izražena pri t. i. metaforičnem ali zaznamovanem preklapljanju, ko govorcev posredno izrazijo odnos, ki ga imajo do določene (po navadi druge) skupine govorcev.

Obstajajo tudi eksplicitni metapragmatični komentarji v obliki eksplicitnih interpretacij, ocen in razlag. Moji sogovorniki v svojih razlagah in pripovedih poudarjajo jedra, s pomočjo katerih definirajo in celo diskurzivno formirajo govorne skupnosti. Analizirala sem prepričanja in interpretacije o kodnem preklapljanju, jezikovnih značilnostih, jezikih in govorcih, ki pojasnjujejo identifikacijske procese v kontekstu številnih diskurzov. Posebno pozornost sem posvetila interpretacijam govorcev o mešanju in mešanosti, jezikovni čistosti, hierarhiji jezikovnih variant, avtentičnosti in avtohtonosti. V manjši meri sem analizirala tudi učinke, ki jih imajo takšni diskurzi na jezikovno rabo. Jezikovne ideologije je treba razumeti kot pogled, s katerim lahko raziščemo odnos med diskurzivnimi oblikami in družbenimi procesi.

V prispevku si prizadevam pokazati kompleksnost tovrstnega preučevanja v kulturno in jezikovno heterogenem urbanem okolju slovenske Istre. Namen ni bil prikazati popolne in edinstvene slike konkretne resničnosti ali na natančnem reprezentativnem vzorcu zbirati statistično značilne podatke, temveč predstaviti govorne prakse na obravnavanem območju, posameznikove izkušnje, različne poglede, stališča in načine, kako govorcev sami interpretirajo govorne situacije, jezikovne variante in govorce. Na podlagi interpretacij poskušam najti najpogostejše vzorce in teme ter jih nato interpretirati znotraj definiranih teoretskih okvirov.

Vendar ima tovrstni pristop prav zaradi osredotočenosti na metapragmatični vidik govornega vedenja in diskurze, ki ga pojasnjujejo in (so)oblikujejo, svoje pomanjkljivosti. Sicer zelo uporaben raziskovalni okvir je lahko neobvladljiv zaradi količine na terenu pridobljenih podatkov. Tako

je lahko temeljni referenčni okvir za nadaljnje raziskovanje jezikovne rabe v večjezičnih mestih slovenske Istre. Jezikovne ideologije niso samo prepričanja govorcev o jezikih in jezikovni rabi. Inherentna jim je razlaga teh prepričanj kot dela organiziranosti ali delovanja razmerij moči. Torej so uporabno orodje pri raziskovanju posameznih manjšinskih in priseljskih jezikov in skupnosti ter način, kako se razmerja moči oblikujejo, kažejo skozi govorne prakse in te tudi oblikujejo. Poleg tega pojasnjujejo razmerja med jezikovnimi rabami in družbenimi neenakostmi. Ne smemo pozabiti, da je jezik sestavni del političnih, ekonomskih in zgodovinskih silnic, ki oblikujejo vsakdanje življenje govorcev. Na območjih jezikovnih stikov, kot je slovenska Istra, so te še kako izrazite.

Literatura in viri

- AGHA, Asif: The Social Life of Cultural Value. *Language & Communication* 23/3–4, 2003, 231–273.
- AUER, Peter: Introduction: Bilingual Conversation Revisited. V: Peter Auer (ur.), *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity*. London in New York: Routledge, 1998, 1–22.
- BAILEY, Benjamin: Switching. V: Alessandro Duranti (ur.), *Key Terms in Language and Culture*. Malden in Oxford: Blackwell Publishers, 2001, 238–240.
- BAKHTIN, Mikhail M.: *The Dialogic Imagination*. Austin: University of Texas Press, 1981.
- BALLINGER, Pamela: *History in Exile: Memory and Identity at the Borders of the Balkans*. Princeton in Oxford: Princeton University Press, 2003.
- BALLINGER, Pamela: »Authentic hybrids« in the Balkan Borderlands. *Current Anthropology* 45/1, 2004, 31–60.
- BASKAR, Bojan: *Dvoumni Mediteran: Študije o regionalnem prekrivanju na vzhodnojadranskem območju*. Koper: ZRS RS in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2002.
- BASKAR, Bojan: Romantični nacionalizem in genealoška drevesa v Cavalli-Sforzovi populacijski genetiki. V: Luigi Luca Cavalli-Sforza (ur.), *Geni, ljudstva in jeziki*. Ljubljana: Krtina, 2006, 245–261.
- BERGOČ, Simona: *Slovenščina med Balkanom in Evropo: O slovenščini in njenih govorcih in govorkah v obdobjih politične odcepitve in integracije*. Koper: UP ZRS Koper, Univerzitetna založba Annales in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2010.
- BERRUTO, Gaetano: *Fondamenti di sociolinguistica*. Bari: Laterza & Figli, 2003.
- BLOMMAERT, Jan: *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- BUFON, Milan: *Confini, identità ed integrazione: Nuove prospettive per l'alto Adriatico*. Trst: SLORI, 2002.
- BUIĆ, Mirna: »Šrajati« ali govoriti: Jezikovne ideologije in govorne prakse v Izoli. *Glasnik SED* 51/3, 4, 2011, 5–14.
- BUIĆ, Mirna: Proučevanje jezika v urbanem okolju Izole: Večjezične govorne prakse z vidika jezikovnih ideologij govorcev. V: Jaka Repič in Jože Hudales (ur.), *Antropološki vidiki načina življenja v mestih*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 2012, 255–276.
- BUIĆ, Mirna: Language Ideologies and Languages in Contact: Speakers' Communication and Discursive Practices in the Towns of Slovene Istria. V: Ivana Živančević Šekeruš idr. (ur.), *Contexts: Book of Proceedings*. Novi Sad: Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, 2014, 359–374.
- BOURDIEU, Pierre: *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity, 1997.
- BRUMEN, Borut: *Sv. Peter in njegovi časi: Socialni spomini, časi in identitete v istrski vasi Sv. Peter*. Ljubljana: Založba /*cf, 2002.
- CAVANAUGH, Jillian R.: *Living Memory: The Social Aesthetics of Language in a Northern Italian Town*. Malden in Oxford: Wiley-Blackwell, 2009.
- COUPLAND, Nikolas: The Authentic Speaker and the Speech Community. V: C. Llamas in D. Watt (ur.), *Language and Identities*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010, 99–112.
- DORIAN, Nancy C.: Purism vs. Compromise in Language Revitalization and Language Revival. *Language in Society* 23/4, 2003, 479–494.
- DURANTI, Alessandro: *Antropologia del linguaggio*. Milano: Maltemi, 2000.
- ECKERT, Penelope: Elephants in the Room. *Journal of Sociolinguistics* 7/3, 2003, 392–431.
- ERRINGTON, Joseph: Ideology. V: Alessandro Duranti (ur.), *Key Terms in Language and Culture*. Malden in Oxford: Blackwell Publishers, 2001, 110–112.
- FOUCAULT, Michel: *The Archaeology of Knowledge*. New York: Pantheon Books, 1972.
- GAL, Susan: Code-switching and Consciousness in the European Periphery. *American Ethnologist* 14/4, 1987, 637–653.
- GAL, Susan in Judith T. Irvine: The Boundaries of Languages and Disciplines: How Ideologies Construct Difference. *Social Research* 62/4, 1995, 968–994.
- GAL, Susan: Multiplicity and Contention among Language Ideologies: A Commentary. V: Bambi B. Schieffelin, Kathryn A. Woolard in Paul V. Kroskrity (ur.), *Language Ideologies: Practice and Theory*. New York: Oxford University Press, 1998, 317–331.
- GAL, Susan in Judith T. Irvine: The Boundaries of Languages and Disciplines: How Ideologies Construct Difference. *Social Research* 62/4, 1995, 968–994.
- GARCÍA, Ofelia in Li Wei: *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education*. London: Macmillan Publishers Ltd., 2014.
- GARRETT, Paul B.: Language Contact and Contact Languages. V: Alessandro Duranti (ur.), *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden, Oxford in Carlton: Blackwell Publishing, 2006, 46–72.
- GUMPERZ, John: *Discourse Strategies*. New York: Cambridge University Press, 1982.

- HELLER, Monica (ur.): Strategic Ambiguity: Code-Switching in the Management of Conflict. V: *Code-Switching: Anthropological and Sociolinguistic Perspectives*. Berlin, New York in Amsterdam: Moutin de Gruyter, 1988, 77–95.
- HILL, Jane: The Grammar of Consciousness and the Consciousness of Grammar. *American Ethnologist* 12/4, 1985, 725–737.
- HROBAT VIRLOGET, Katja: The Burden of the Past. Silenced and Devoid Memories of the Post-war Istrian Society. V: Katja Hrobat Virloget, Catherine Gousseff in Gustavo Corni (ur.), *At Home but Foreigners: Population Transfers in 20th Century Istria*. Koper: Annales University Press, 2015a, 159–187.
- HROBAT VIRLOGET, Katja: Breme preteklosti: Spomini na sobivanje in migracije v slovenski Istri po drugi svetovni vojni. *Acta Histriae* 23/3, 2015b, 531–554.
- HYMES, Dell: Ways of Speaking. V: Richard Bauman in Joel Scherzer (ur.), *Explorations in the Ethnography of Speaking*. Cambridge, New York in Melbourne: Cambridge University Press, 1993, 433–451.
- JANKO SPREIZER, Alenka: Avtohtonost v slovenskem narod(nost)nem vprašanju in koncept staroselstva: Nastavki za analizo ideologij primata. *Razprave in gradivo* 50–51, 2006, 236–271.
- JØRGENSEN, Jens Normann, Martha Sif Karrebæk, Lian Malai Madsen in Janus Spindler Møller: Polylinguaging in Superdiversity. *Diversities* 13/2, 2011, 22–37.
- JUŽNIČ, Stane: *Lingvistična antropologija*. Ljubljana: Univerzum, 1983.
- KOMPARA, Mojca: Ali je Slovenska Istra še dvojezična? *Jezik in slovstvo* 20/2, 2014, 89–105.
- KROSKRITY, Paul V.: Regimenting Languages: Language Ideological Perspectives. V: Paul V. Kroskrity (ur.), *Regimes of Language: Ideologies, Politics, and Identities*. Santa Fe: School of American Research Press, 2000, 1–34.
- KROSKRITY, Paul V.: Language Ideologies. V: Alessandro Duranti (ur.), *A Companion to Linguistic Anthropology*. Oxford: Blackwell, 2006, 496–517.
- MIKOLIČ, Vesna: *Jezik v zrcalu kultur: Jezikovna sporazumevalna zmožnost in (med)etnična ozaveščenost v slovenski Istri*. Koper: UP ZRS Koper in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2004.
- MINNICH, Robert G.: Govoriti slovensko – biti Slovenec. Jezikovni kodi in kolektivne samopodobe: Nekaj primerov med Kanalsko dolino in Ziljsko dolino. *Traditiones* 18, 1989, 65–88.
- MLINAR, Zdravko: Jezikovne spremembe in odpiranje Slovenije v svet. *Traditiones* 23, 1994, 249–261.
- MLINAR, Zdravko: Slovenski jezik in jezikovna politika kot družboslovni izziv. Kontekst, udeleženci in vrednote: Spoznavni in akcijski vidiki. *Teorija in praksa* 43/5–6, 2006, 631–665.
- MYHILL, John: The Native Speaker, Identity, and the Authenticity Hierarchy. *Language Sciences* 25, 2003, 77–97.
- MYERS SCOTTON, Carol: Code Switching as Indexical of Social Negotiations. V: Monica Heller (ur.), *Codeswitching: Anthropological and Sociolinguistic Perspectives*. Berlin, New York in Amsterdam: Moutin de Gruyter, 1988, 151–181.
- PENNYCOOK, Alistair: *Language as a Local Practice*. London in New York: Routledge, 2010.
- PETROVIĆ, Tanja: *Ne tu, ne tam: Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, 2006.
- RAMPTON, Ben: Implications for Research on Code-switching Community. V: Ben Rampton (ur.), *Working Papers in Urban Language and Literacies*, Paper 5. London: King's College, 1997.
- ROMAINE, Suzanne: *Bilingualism*. Oxford in Cambridge: Blackwell, 1995.
- SCHIPPERS, Thomas: We were here first! Some Reflections on Time, Place and Identity-building Today. V: Rajko Muršič in Jaka Repič (ur.), *Places of Encounter*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 2007, 101–112.
- SEDMAK, Mateja: Življenje z mejo. V: Vida Rožac Darovec (ur.), *Meje in konfini*. Koper: Založba Annales, UP ZRS, 2005, 115–136.
- SILVERSTEIN, Michael: *The Limits of Awareness*. Neobjavljeni transkript seminarja. Cambridge: Harvard University, 1977.
- SILVERSTEIN, Michael: Contemporary Transformations of Local Linguistic Communities. *Annual Review of Anthropology* 27, 1998a, 401–426.
- SILVERSTEIN, Michael: The Uses and Utility of Ideology: A Commentary. V: Bambi B. Schieffelin, Hathryn A. Woolard in Paul V. Kroskrity (ur.), *Language Ideologies: Practice and Theory*. New York: Oxford University Press, 1998b, 123–145.
- SILVERSTEIN, Michael: Indexical Order and the Dialectics of Sociolinguistic Life. *Language & Communication* 23/3–4, 2003, 193–229.
- SKUBIC, Andrej E.: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba, 2005.
- SWIGART, Leigh: The Limits of Legitimacy: Language Ideology and Shift in Contemporary Senegal. *Journal of Linguistic Anthropology* 10/1, 2001, 90–130.
- SUJOLDŽIČ, Anita: Istrian Identities and Languages in Contact. *Suvremena lingvistika* 65/1, 2008, 27–56.
- SUJOLDŽIČ, Anita: Multiple Ways of Belonging in a Multicultural City. *Collegium Antropologicum* 33/4, 2009, 1335–1348.
- TSITSIPIS, Lukas D.: The Coding of Linguistic Ideology in Arvanitika (Albanian) Language Shift: Congruent and Contradictory Discourse. *Anthropological Linguistics* 37/4, 1995, 541–577.
- UMER KLJUN, Jerneja: Dojemanje mešane identitete in kodnega preklapljanja med pripadniki italijanske narodne skupnosti v slovenski Istri. *Annales* 25/1, 2015, 223–234.
- VAN DIJK, Teun A.: The Study of Discourse. V: Teun A. Van Dijk (ur.), *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, Vol. 1. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 1997.
- VAVTI, Štefka: »Nisem 0815 Korošec ...« – Primeri etnične identifikacije pri slovensko govorečih (post)adolescentih na dvojezičnem avstrijskem koroškem. *Razprave in gradivo* 60, 2009, 40–61.

VERSCHUEREN, Jef: *Razumeti pragmatiko*. Ljubljana: Založba / *cf, 2000.

VERSCHUEREN, Jef: Notes on the Role of Metapragmatic Awareness on Language Use. V: A. Jaworski, N. Coupland in D. Galasiński (ur.), *Metalanguage: Social and Ideological Perspectives*. Berlin in New York: Mouton de Gruyter, 2004, 53–73.

WOOLARD, Kathryn A. (ur.): Introduction: Language Ideology as a Field of Inquiry. *Language Ideologies. Practice and Theory*. New York: Oxford University Press, 1998a, 3–47.

WOOLARD, Kathryn: Simultaneity and Bivalency as Strategies in Bilingualism, *Journal of Linguistic Anthropology* 8/1, 1998b, 3–29.

WOOLARD, Kathryn: Codeswitching. V: Alessandro Duranti (ur.), *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden, Oxford in Carlton: Blackwell Publishing, 2006, 73–94.

Code-switching in the Light of Speakers' Language Ideologies in Slovene Istria

The study of language ideologies captures the simultaneous and holistic study of various discourses, (re)production of meanings, identity practices, social relations and roles. It focuses on the speakers' meta-pragmatic awareness while also observing the actual speech practices. By doing so, the author tried to demonstrate language in all its fluidity and heterogeneity and speakers as active social actors.

The most prominent process traced by the author in everyday speech situations in the studied area is code-switching. The article presents its common models: discursively bound, inter- and intra-sentential, situational and metaphorical or marked and unmarked code-switching.

The author has shed light on code-switching both as an ordinary communication strategy and as a strategy which is ideologically motivated, but has focused also on the various ways that individual linguistic features and 'languages' are subjected to in contradictory and circulatory discourses.

The author has analysed beliefs and interpretations about code-switching, linguistic features, 'languages' and speakers that elucidate identification processes in the context of numerous discourses, and, to a lesser extent, the effects that such discourses have on the speakers' language use. However, it has to be born in mind that language ideologies should be understood as a perspective through which the relation between discursive forms and social processes can be investigated.

The author has also looked at some ideological 'cores' embedded in everyday discourses in the form of essentializations and generalizations regarding speakers and variants. She has exposed only a few of them: mixedness; purism; the hierarchy of linguistic variants and their (aesthetic) valorisation; purism, authenticity, and autochthony.

Language ideologies inherently explain these beliefs as part of the organisation or functioning of power relations. Thus, they are a useful tool in exploring minority and immigrant languages and communities, as well as how power relations are shaped, expressed through speech practices, and vice versa. In addition, they can explain the relationship between language uses and social inequalities in language contact areas, such as the towns of Slovene Istria.